

БАТЛАВ.**БАТЛАВ.****БАТЛАВ.****АЖ ҮЙЛДВЭР, ЭРДЭС
БАЯЛГИЙН САЙД****САНГИЙН САЙД****ХУУЛЬ ЗҮЙ, ДОТООД
ХЭРГИЙН САЙД**

.....

.....

.....

ГАЗРЫН ТОСНЫ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ШИНЭЧИЛСЭН НАЙРУУЛГЫН ТӨСЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ

Нэг. Хуулийн төсөл боловсруулах болсон үндэслэл, шаардлага

1.1.Хууль зүйн үндэслэл

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсэгт “Монгол Улсын иргэдэд өмчлүүлснээс бусад газар, түүнчлэн газрын хэвлий, түүний баялаг, ой, усны нөөц, ан амьтан төрийн нийтийн өмч мөн. Байгалийн баялгийг ашиглах төрийн бодлого нь урт хугацааны хөгжлийн бодлогод тулгуурлаж, одоо ба ирээдүй үеийн иргэн бүрд эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийг нь баталгаажуулах, газрын хэвлийн баялгийн үр өгөөжийг Үндэсний баялгийн санд төвлөрүүлж тэгш, шударга хүртээхэд чиглэнэ. Иргэн эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийнхээ хүрээнд газрын хэвлийн баялгийг ашигласнаар байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийн талаар мэдэх эрхтэй” гэж заасан. Үндсэн хуулийн энэхүү нэмэлт, өөрчлөлтийн суурь үзэл санааг амилуулах, газрын тос, уламжлалт бус газрын тосны салбарын гэрээний төрлүүдийг ашиглах боломжийг бий болгох, одоо хүчин төгөлдөр мөрдөж буй гэрээг олон улсын жишигт нийцүүлэн шинэчлэх замаар Монгол Улсад орох баялгийн бодит өгөөжийг нэмэгдүүлэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх шаардлагатай байна.

Бусад хууль, тухайлбал Үндэсний баялгийн сангийн болон Зөвшөөрлийн тухай хуультай салбарын хуулийг уялдуулах шаардлага бий. Тухайлбал, Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуулийн 10, 11, 12 дугаар зүйлд заасан ирээдүйн өв сан, хуримтлалын сан, хөгжлийн сангуудын орлого бүрдүүлэлтийн суурь зарчимд нийцүүлэх шаардлагатай байна.

Мөн Зөвшөөрлийн тухай хуулийн 1.2 дугаар зүйл, 5.1, 5.2, 8.1, 8.2 дугаар зүйлд заасан зөвшөөрөл олгох үйл ажиллагааг нээлттэй, ил тод, шуурхай болгох, хүнд суртал, авлигаас сэргийлэх суурь зарчимд нийцүүлэх, газрын тос, уламжлалт бус газрын тосны хайгуул, ашиглалтын үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийг Зөвшөөрлийн тухай хуулиар тогтоосон жагсаалт, бүрэн эрхийн хүрээнд олгох, сунгах, түдгэлзүүлэх харилцааг зохицуулах, зөвшөөрлийн шат дамжлагыг цөөлөх, мөн сонгон шалгаруулалтыг цахимжуулах замаар хөрөнгө оруулагчийн үйл ажиллагаанд төрөөс учруулах захиргааны дарамтыг багасгаж, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах эрх зүйн баталгааг хангах шаардлагатай байна.

Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалын 3.2.4.3-т “Газрын тосны бүтээгдэхүүнээр нэг орноос шууд хараат байдлыг багасгаж, улмаар ... дотоодын үйлдвэрлэлээр хэрэгцээгээ бүрэн хангана. Үнийн хэт хэлбэлзэлд өртөх эрсдэлээс сэргийлж, улсын нөөцийг түүхий нефтээр 6 сараас доошгүй хэмжээнд байлгана” гэж стратегийн зорилтыг тодорхойлсон. Энэхүү үндэслэлийн хүрээнд газрын тосны бүтээгдэхүүний хувьд нэг улсаас хамааралтай байдлыг үе шаттайгаар бууруулж, Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийг дотоодын түүхий

эдээр тасралтгүй, найдвартай хангах нөхцөлийг болон мөн улсын стратегийн нөөцийг түүхий тосоор 6 сараас доошгүй хугацаагаар бүрдүүлэх эрх зүйн баталгааг бий болгож, хөрөнгө оруулалтын таатай орчныг салбарын хуулиар шинэчлэн тогтоох эрх зүйн шаардлага үүсэж байна.

Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолоор баталсан “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа”-ны 4.2.16-д “Газрын тос боловсруулах үйлдвэр, түүний дэд бүтцийн сүлжээ, нефть-химийн үйлдвэр барьж байгуулна.” гэж, Монгол Улсын Их Хурлын 2021 оны 106 дугаар тогтоолоор баталсан “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ын 3.3-т “Газрын тосны баталгаат нөөцийг өсгөж, олборлолтыг нэмэгдүүлэх замаар дотоодын газрын тос боловсруулах үйлдвэрийг түүхий эдээр хангана.” гэж, “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ыг хэрэгжүүлэх эхний үе шатны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн Зорилт 3.3-т “Газрын тосны баталгаат нөөцийг өсгөж, олборлолтыг нэмэгдүүлэх замаар дотоодын газрын тос боловсруулах үйлдвэрийг түүхий эдээр хангана.”, “3.3.1. Газрын тосны бүтээгдэхүүний импортын хараат байдлыг бууруулж, дотоодын түүхий эдэд тулгуурласан газрын тос боловсруулах үйлдвэрийг барьж байгуулан нефть-химийн аж үйлдвэрийн суурийг тавих”, “3.3.2. Газрын тосны ашиглалтын баталгаат нөөцийг өсгөж, газрын тос боловсруулах үйлдвэрийг дотоодын түүхий эдээр хангах дамжуулах хоолойг барьж байгуулах” гэж, “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ын үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх хөгжлийн төслийн жагсаалтын 3-т “11. Газрын тос боловсруулах төслүүд /Газрын тосны нөөц хайгуулын төсөл, газрын тос боловсруулах үйлдвэр, дамжуулах хоолой, дагалдах барилга байгууламжийн төсөл/”, эдгээрт холбогдох хууль тогтоомжийн төслийг боловсруулж, Монгол Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэхийг Монгол Улсын Засгийн газарт даалгасугай гэж тус тус заасан.

Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны 21 дүгээр тогтоолын 1 дүгээр хавсралтаар баталсан “Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-т тусгасан бодлогын үндсэн 4 чиглэлийн хүрээнд хэрэгжүүлэх 14 мега төслийн 12-т “Газрын тос боловсруулах цогцолборыг ашиглалтад оруулна. Тус төслийг хэрэгжүүлснээр жилд 1.5 сая тонн түүхий тосноос 1.3 сая тонн бүтээгдэхүүн гарган авч, дотоодын газрын тосны хэрэглээний 50 орчим хувийг хангах, импортын хараат байдлыг бууруулах, шатахууны үнийг бие даан, уян хатан зохицуулах боломж бүрдэнэ.” гэж, 3.3.1.6-д “Дорноговь аймагт дотоодын түүхий эдэд түшиглэсэн газрын тос боловсруулах үйлдвэрийг ашиглалтад оруулж, олон улсын стандартын шаардлага хангасан авто бензин, түлшний тодорхой хувийг дотоодоосоо хангах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.” гэж тус тус заасан нь хуулийн төсөл боловсруулах үндэслэл болж байна.

Түүнчлэн Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны 64 дүгээр тогтоолын 01 дүгээр хавсралтаар баталсан “Монгол Улсын бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлал”-ын 3.6.2-т “Дорноговь аймгийн Алтанширээ суманд газрын тосны бүтээгдэхүүн, химийн үйлдвэрийг бусад дагалдах үйлдвэрийн хамт байгуулна.” гэж тусгажээ.

Мөн Газрын тосны тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаварт хийсэн үнэлгээ болон хуулийн давхардал, зөрчил, хийдлийн судалгаагаар Газрын тосны тухай хуулийг холбогдох бусад хуультай харьцуулан шинжлэхэд нийт 80 гаруй давхардал, зөрчил, хийдэл байгааг тогтоосон тул эдгээрийг арилгаж, хууль хоорондын уялдаа, нийцлийг хангах шаардлага үүссэн.

Иймд газрын тосны салбарын эрх зүйн орчныг Монгол Улсын Үндсэн хууль, хөгжлийн бодлого, олон улсын чиг хандлагад нийцүүлэн цогцоор нь шинэчлэх хууль зүйн шаардлага үүсэж байна.

Хуулийн төсөл нь Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 36 дугаар зүйлд заасан хууль санаачлах эрхийн хүрээ, хязгаарт нийцсэн болно.

1.2.Практик шаардлага

Хүчин төгөлдөр үйлчилж буй Газрын тосны тухай хууль (2014) нь тус салбарын хөгжлийн өнөөгийн шаардлагад нийцэхгүй болжээ. Энэ нь нэг талаар холбогдох бусад хууль тогтоомжтой уялдаа, нийцэлгүй болсонтой холбоотойгоос гадна нөгөө талаар хөрөнгө оруулалтын таатай орчныг бүрдүүлэх, газрын тос, уламжлалт бус газрын тостой холбогдсон үйл ажиллагааг Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээнээс бусад төрлийн гэрээгээр зохицуулах боломжийг бий болгох, өртөг нөхөх зардлын хяналтын шат дамжлагыг багасгах, түүнчлэн нүүрсний давхаргын метан хий зэрэг уламжлалт бус газрын тосны эрх зүйн зохицуулалтыг бие даасан байдлаар боловсронгуй болгох зэрэг практик шаардлага, шалгуурыг хангахгүй байгаатай холбоотой байна.

Газрын тосны тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судалсан судалгааны үр дүнд дараах үндсэн шалтгаан, нөхцөл тогтоогдлоо. Тухайлбал:

1. Монгол Улсын газрын тосны олборлолт 2015 онд оргилдоо буюу 1.2 сая тоннд хүрч байсан бол хөрөнгө оруулалт татарсны улмаас **2024 онд 568.7 мянган тонн болж даруй 2 дахин буурсан**. 2028 онд ашиглалтад орох Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийг түүхий эдээр тасралтгүй хангахын тулд хайгуул, судалгааны ажлыг эрчимжүүлж, шинээр нөөц бэлтгэх, олборлолтыг нэмэгдүүлэх практик шаардлага тулгарч байна.

2. Газрын тосны салбарын эрх зүйн зохицуулалт бусад хууль тогтоомжтой нийцэл хангалтгүй болсон нь хэрэгжилтийн хүндрэл үүсгэж байна. Газрын тосны тухай хууль батлагдсанаас хойш Захиргааны ерөнхий хууль, Зөвшөөрлийн тухай хууль, Төсвийн тухай хууль, Татварын багц хууль, Байгаль орчны холбогдох хууль тогтоомж болон бусад олон хууль шинэчлэгдсэн боловч Газрын тосны тухай хуулийн зохицуулалт эдгээртэй бүрэн нийцээгүй хэвээр байна. Үүний улмаас эрх зүйн давхардал, хийдэл, ойлгомжгүй зохицуулалт үүсэж, хууль хэрэгжүүлэх байгууллага болон хөрөнгө оруулагчдын хувьд эрх зүйн тодорхой бус байдал бий болсоор байна.

3. Монгол Улс өнөөдрийг хүртэл газрын тосны үйл ажиллагааг үндсэндээ бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний нэг хэлбэрээр зохицуулж байгаа нь хөрөнгө оруулагчийн сонголтыг хязгаарлаж, төслийн эдийн засгийн онцлогт тохирсон гэрээний хэлбэр сонгох боломжийг бүрдүүлэхгүй байна. Харин дэлхийн газрын тосны томоохон үйлдвэрлэгч улс орнууд бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ, татвар-роялтийн тогтолцоо, орлого хуваах гэрээ, хамтарсан хөрөнгө оруулалтын гэрээ зэрэг бусад төрлийн гэрээг хэрэглэж, хөрөнгө оруулалтын өрсөлдөх чадвараа нэмэгдүүлж байна. Иймээс Монгол Улсын хүчин төгөлдөр хууль нь хөрөнгө оруулалтын орчны хувьд өрсөлдөх чадвар алдагдах эрсдэлийг бий болгож байна.

4. Татварын хууль тогтоомжид орсон өөрчлөлтөөс шалтгаалан өмнө нь бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ байгуулсан хөрөнгө оруулагчдын эрх зүйн баталгаа суларч, хөрөнгө оруулалт буурч, хайгуул, судалгааны ажил зогсонги байдалд ороход нөлөөлсөн.

5. Монгол Улсад уламжлалт бус газрын тосны эрэл, хайгуулын үйл ажиллагаа хэрэгжиж байгаа боловч уг үйл ажиллагааны онцлогийг тусгасан хууль эрх зүйн зохицуулалт хангалтгүйгээс хөрөнгө оруулалт татах боломж хязгаарлагдаж байна. Нүүрсний давхаргын метан хий, шатдаг занар зэрэг

уламжлалт бус газрын тос нь уламжлалт газрын тосноос технологи, хайгуулын хугацаа, олборлолтын горимоор ялгаатай боловч хүчин төгөлдөр хуульд ижил журмаар зохицуулж байгаа нь хөрөнгө оруулалтын эрсдэлийг нэмэгдүүлж, олон улсын хөрөнгө оруулагчдын оролцоог бууруулж байна.

6. Өртөг нөхөх зардлын хяналт, шалгалт, баталгаажуулалтын шат дамжлага олон, нэг ижил санхүүгийн баримтыг хэд хэдэн байгууллага давхар хянаж байгаа нь аудитын хугацааг уртасгаж, өртөг нөхөх зардлын тооцоог хугацаанд нь баталгаажуулах боломжийг хязгаарлаж байна. Үүний улмаас бүтээгдэхүүн хуваах тооцоо саатаж, хөрөнгө оруулагчийн мөнгөн урсгал, улсын төсөвт төвлөрөх орлогын тогтвортой байдалд сөргөөр нөлөөлөхийн зэрэгцээ төр, хөрөнгө оруулагчдын хооронд үүсэх захиргааны болон шүүхийн маргаан нэмэгдэх нөхцөл бүрдэж байна.

7. Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийг дэмжих тухай хуулийн дагаж мөрдөх хугацаа нь газрын тос боловсруулах үйлдвэр бүрэн хүчин чадлаараа ажиллаж эхэлснээр дуусгавар болох зохицуулалттай тул тус хуульд тусгасан газрын тосны хайгуул, ашиглалтын үйл ажиллагаатай холбоотой зохицуулалтыг Газрын тосны тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгад тусган, эрх зүйн зохицуулалтын залгамж чанар, тогтвортой байдлыг хангах шаардлагатай байна.

8. Хууль тогтоомж болон Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээнд орон нутгийн хөгжлийн дэмжлэгийг сайн дурын байдлаар зохицуулсан нь эрх зүйн тодорхой бус байдал үүсгэж, талуудын ойлголтын зөрүүг бий болгож байна. Үүний улмаас орон нутгийн эсэргүүцлээс шалтгаалан төслийн ажил саатах тохиолдол гардаг боловч хугацааг царцаах, сунгах зэрэг эрх зүйн механизм тодорхойгүй байна. Мөн ийм саатлыг давагдашгүй хүчин зүйлд тооцох эрх зүйн үндэслэл тодорхой бус байгаа нь хөрөнгө оруулагчдын эрх зүйн баталгааг сулруулж байна.

9. Хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа Газрын тосны тухай хуулийн зарим нэр, томъёо, түүний агуулга нь Газрын тос, байгалийн хийн баялгийн менежментийн систем (PRMS)-тэй нийцэхгүй байна.

Эдгээрийг арилгах зорилгоор дараах шинэчлэлүүдийг хуулийн төсөлд тусгах шаардлагатай. Үүнд:

1. *Хуулийн уялдаа нийцэл:* Газрын тосны тухай хуулийг холбогдох бусад хуультай харьцуулан давхардал, зөрчил, хийдлийг арилгаж, тэдгээрийн уялдаа холбоог сайжруулах;

2. *Гэрээний тогтолцоо:* Зөвхөн Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээгээр хязгаарлахгүйгээр Татвар-нөөц ашигласны төлбөрийн гэрээ, Орлого хуваах гэрээ, Хамтарсан хөрөнгө оруулалтын гэрээний төрлөөс сонгох боломжийг бий болгох, одоогийн гэрээлэгчдэд шинэ гэрээний төрлүүд рүү сайн дураар шилжих эрх зүйн боломжийг олгох (18, 19 дүгээр зүйл), газрын тос, уламжлалт бус газрын тосны хайгуул, ашиглалтын гэрээ байгуулах, гэрээний төрөл өөрчлөх, гэрээ цуцлах, эрх үүрэг шилжүүлэх зэрэг бодлогын эцсийн шийдвэр гаргах эрх хэмжээг газрын тосны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад хариуцуулж, шийдвэр гаргалтыг шуурхай болгох (9, 19, 20, 21, 22 дугаар зүйл);

3. *Татварын орчин:* Хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах үүднээс гэрээ байгуулах үед мөрдөгдөж байсан татварын орчинг тогтворжуулах (45 дугаар зүйл);

4. *Уламжлалт бус газрын тосны зохицуулалт:* Уламжлалт бус газрын тосны харилцааг бие даасан бүлгээр нарийвчлан зохицуулах (5 дугаар бүлэг);

5. *Зардлын баталгаажуулалт*: Өртөг нөхөх зардлын баталгаажуулалтыг газрын тосны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага хянаж, газрын тосны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага баталгаажуулахаар шат дамжлагыг багасгах (42 дугаар зүйл);

6. *Газрын тосны төрийн өмчит компани*: Газрын тосны төрийн өмчит компанитай холбогдсон эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох (12 дугаар зүйл);

7. *Орон нутгийн харилцаа*: Тусгай зөвшөөрлийн жилийн төлбөрийг тухайн гэрээт талбай орших сум, дүүргийн төсөвт 45 хоногийн дотор шууд төвлөрүүлэх. Ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь үйл ажиллагаа эхлэхээс өмнө сум, дүүргийн Засаг дарга болон газрын тосны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагатай орон нутгийн хөгжлийг дэмжих, иргэдийн нийгмийн хамгаалалд дэмжлэг үзүүлэх, ажлын байр нэмэгдүүлэх талаар харилцан хүлээх үүрэг, хариуцлагыг тусгасан Хамтын ажиллагааны гурвалсан гэрээг байгуулах зохицуулалтыг тусгах (43, 47 дугаар зүйл);

8. *Хариуцлага, ил тод байдал*: Төрийн байгууллага, албан тушаалтны хуульд заасан үүргийг хугацаанд нь хэрэгжүүлэх, хууль зөрчсөн иргэн, хуулийн этгээд, албан тушаалтанд холбогдох хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэх, хууль бус шийдвэр, үйлдэл, эс үйлдэхүйн улмаас учирсан хохирлыг нөхөн барагдуулах, түүнчлэн төрийн байгууллага болон гуравдагч этгээдийн хууль бус үйл ажиллагааны улмаас газрын тостой холбогдсон үйл ажиллагаа саатсан тохиолдолд гэрээ, тусгай зөвшөөрөл болон холбогдох үүргийн хэрэгжилтийн хугацааг зохих журмын дагуу сунгах, хойшлуулах эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох (50, 51 дүгээр зүйл);

9. *Хөрөнгө оруулалтыг дэмжих*: Газрын тос, уламжлалт бус газрын тосны хайгуул, ашиглалтын үйл ажиллагаатай холбогдуулан гэрээлэгчээс хуульд заасан нөөц ашигласны төлбөр, тусгай зөвшөөрлийн төлбөр, сургалтын урамшууллаас бусад аливаа төлбөр, хураамж, хандив, тусламж, эсхүл нэр төрөл үл харгалзан төрийн болон орон нутгийн байгууллагын нэрээр төлбөр, хураамж авахыг хориглох (46 дугаар зүйл), хайгуулын үе шатанд татан буулгалтын барьцаа хөрөнгийг байршуулах үүргээс гэрээлэгчийг чөлөөлөх (14 дүгээр зүйл), бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний хувьд өртөгт тосны хэмжээг гэрээгээр харилцан тогтоох (18 дугаар зүйл);

10. *Хуулийн нэр томъёоны тодорхойлолт*: Монгол Улсад Газрын тос, байгалийн хийн баялгийн менежментийн систем (PRMS)-ийг дагаж мөрдөх болсонтой холбогдуулан Газрын тосны тухай хуулийн зарим нэр томъёог өөрчлөх, шинээр нэмэх (4 дүгээр зүйл);

Хоёр. Хуулийн төслийн зорилго, ерөнхий бүтэц, зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээ

Хуулийн төслийн зорилго нь Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт газрын тос, уламжлалт бус газрын тосны хайгуул, ашиглалт, олборлолт, тээвэрлэлт, хадгалалт, борлуулалтын үйл ажиллагаатай холбогдсон харилцааг зохицуулах, хөрөнгө оруулалтын таатай эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх, хайгуул, судалгааны ажлыг эрчимжүүлэх, нөөцийг нэмэгдүүлэх, дотоодын газрын тос боловсруулах үйлдвэрийг түүхий эдээр тогтвортой, найдвартай хангах, Үндэсний баялгийн санг арвижуулах, улсын эрчим хүчний аюулгүй байдал, бие даасан байдлыг бэхжүүлэхэд оршино.

Газрын тосны тухай хуульд зарчмын шинжтэй шинэ зохицуулалтуудыг оруулахаас гадна нийт заалтын 50-аас дээш хувьд нэмэлт, өөрчлөлт орохоор

байгаа тул Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 25 дугаар зүйлийн 25.1.2-т заасны дагуу хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг боловсруулна.

Газрын тосны тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл нь бүтцийн хувьд:

Нэгдүгээр бүлэг. Нийтлэг үндэслэл (1-6 дугаар зүйл) - Хуулийн зорилго, хууль тогтоомж, үйлчлэх хүрээ, нэр томъёоны тодорхойлолт, газрын тос, уламжлалт бус тосны баялаг нь төрийн нийтийн өмч байх болон салбарт баримтлах суурь зарчим;

Хоёрдугаар бүлэг. Төрийн болон нутгийн удирдлагын байгууллагын бүрэн эрх (7-12 дугаар зүйл) - УИХ, Засгийн газар, салбарын Яам, Агентлаг, бүх шатны ИТХ ба Засаг даргын бүрэн эрх, мөн Газрын тосны төрийн өмчит компанийн арилжааны бие даасан бүрэн эрх;

Гуравдугаар бүлэг. Гэрээлэгч, оператор компани, туслан гүйцэтгэгчийн эрх, үүрэг (13-17 дугаар зүйл) - Гэрээлэгчийн эрх, нийтлэг үүрэг, хүний нөөц, нийгмийн хариуцлагын үүрэг, дотоодын ханган нийлүүлэлтийг дэмжих, оператор ба туслан гүйцэтгэгчийн хүлээх үүрэг;

Дөрөвдүгээр бүлэг. Гэрээний төрөл, гэрээг өөрчлөх, цуцлах нөхцөл (18-22 дугаар зүйл) - Гэрээний төрөл (БХГ, Татвар-нөөц ашигласны, Орлого хуваах, Хамтарсан хөрөнгө оруулалт), гэрээний төрлийг өөрчлөх, гэрээ цуцлах үндэслэл, эрх үүрэг шилжүүлэх болон гэрээний биелэлтийг дүгнэх;

Тавдугаар бүлэг. Уламжлалт бус газрын тос (23-28 дугаар зүйл) - Уламжлалт бус газрын тостой холбогдсон үйл ажиллагаанд тавигдах тусгай шаардлага, татвар, санхүү, гэрээний урамшуулал, эрэл, хайгуул, үнэлгээний хөтөлбөр, нүүрсний давхаргын метан хийн олборлолт, талбайн хэмжээ, ашиглалтын хугацаа, бусад ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөлтэй талбайн давхцалыг зохицуулах;

Зургаадугаар бүлэг. Хайгуул, ашиглалт, тусгай зөвшөөрөл (29-35 дугаар зүйл) - Нээлттэй сонгон шалгаруулалт, хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгох, сунгах, нээлт, үнэлгээ, олборлолтын туршилт, туршилтын олборлолт, баялаг нөөцийг ЭБМЗ-өөр хэлэлцүүлэх, ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгох, сунгах, ашиглалтын үйл ажиллагаа болон үйл ажиллагаа саатсан тохиолдолд хугацааг царцааж хойшлуулах;

Долоодугаар бүлэг. Тээвэрлэлт, хадгалалт, талбайн хэсэгчилсэн буцаалт (36-38 дугаар зүйл) - Талбайг хэсэгчлэн буцаах, хадгалах сав байгууламж болон хураагуурын орон зай ашиглах, автомашин, төмөр зам болон дамжуулах хоолойгоор тээвэрлэх;

Наймдугаар бүлэг. Хяналт, бүртгэл, хэмжилт (39-40 дүгээр зүйл) - Анхдагч ба үр дүнгийн тайлан, геологийн цахим дата хүлээлцэх, дээж хилээр нэвтрүүлэх, хэмжилтийн болон хүргэлтийн цэгийг ажиллуулах, хөндлөнгийн хэмжилт, шугам хоолойн технологийн алдагдлын дээд хязгаар;

Есдүгээр бүлэг. Өртөг нөхөх зардлын хяналт, шалгалт, баталгаажуулалт, төлбөр хураамж (41-46 дугаар зүйл) - Мэдээ тайлан гаргах, өртөг нөхөх зардлыг баталгаажуулах, тусгай зөвшөөрлийн төлбөрийг орон нутагт хуваарилах, нөөц ашигласны төлбөр ногдуулах (уламжлалт 5-12%, уламжлалт бус 5-8%), Татварын тогтвортой байдал, хууль бус төлбөр шаардахыг хориглох;

Аравдугаар бүлэг. Орон нутгийн харилцаа, иргэдийн оролцоо (47 дугаар зүйл) - Хамтын ажиллагааны гурвалсан гэрээ байгуулах, орон нутагт олгох дэмжлэгийн хэмжээ, зориулалтын бусаар зарцуулахыг хориглох;

Арваннэгдүгээр бүлэг. Гомдол гаргах, маргаан шийдвэрлэх (48-49 дүгээр зүйл) - Гэрээний маргааныг Монгол Улсын шүүх эсхүл олон улсын арбитраар шийдвэрлэх, Захиргааны актад гомдол гаргах;

Арванхоёрдугаар бүлэг. Хариуцлага (50, 51 дүгээр зүйл) - Төрийн байгууллага, албан тушаалтны хүлээх хариуцлага (30 өдрийн хугацаа хэтрүүлбэл Төрийн албаны хуулиар шийтгэх), хууль зөрчигчдөд Иргэний хууль Эрүүгийн хууль, Зөрчлийн тухай хуулиар хариуцлага хүлээлгэх, хохирол барагдуулах;

Арвангуравдугаар бүлэг. Бусад зүйл (52, 53 дугаар зүйл) - Дагаж мөрдөх журмуудыг батлах, хууль хүчин төгөлдөр болох хугацаа.

Газрын тосны тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл нь салбарын харилцааг бүрэн, цогц зохицуулах зорилгоор 13 бүлэг, 53 зүйлээс бүрдсэн ерөнхий бүтэцтэй байна.

Гурав. Хуулийн төсөл батлагдсаны дараа үүсэж болох нийгэм, эдийн засаг, хууль зүйн үр дагавар, хүрэх үр дүн, тэдгээрийг шийдвэрлэх талаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний санал

3.1. Нийгэм, эдийн засаг, хууль зүйн үр дагавар, хүрэх үр дүн

1. *Эдийн засгийн үр дагавар, хүрэх үр дүн:* Олон улсын жишигт нийцсэн гэрээний бусад төрлийг хайгуул, ашиглалтын үйл ажиллагаанд хэрэглэж, татварын орчин тогтворжсоноор хөрөнгө оруулалт нэмэгдэх, хайгуул, судалгааны ажил эрчимжих, нөөц өсөх, олборлолт нэмэгдэх, газрын тос боловсруулах үйлдвэрийг дотоодын түүхий эдээр тасралтгүй, найдвартай хангах нөхцөл бүрдэнэ.

2. *Нийгмийн үр дагавар, хүрэх үр дүн:* Нүүрсний давхаргын метан хийн эдийн засгийн үр ашигтай нөөцийг илрүүлж, арилжааны эргэлтэд оруулах замаар эрчим хүчний хараат байдлаас гарч, хот суурин газрын агаар, орчны бохирдлыг бууруулахад бодит ахиц гарна. Тусгай зөвшөөрлийн төлбөрийг 100% сум, дүүргийн төсөвт 45 хоногийн дотор төвлөрүүлж, "Хамтын ажиллагааны гурвалсан гэрээ"-г заавал байгуулдаг болсноор орон нутагт ажлын байр шинээр бий болох, иргэдийн нийгмийн хамгаалалд дэмжлэг үзүүлэх, иргэдийн амьжиргаа дээшлэх нөхцөл бүрдэнэ.

3. *Хууль зүйн үр дагавар, хүрэх үр дүн:* Салбарын хууль тогтоомжийн 80 гаруй давхардал, хийдэл, зөрчил арилж, олон улсын Газрын тос, байгалийн хийн баялгийн менежментийн систем (PRMS) болон Үндсэн хууль, холбогдох бусад хуультай нийцсэн эрх зүйн нэгдмэл орчин бүрдэнэ, зардлын баталгаажуулалтын шат дамжлага багасна. Албан тушаалтан ажлын 30 өдөрт шийдвэр гаргах үүрэгтэй болж, хугацаа хэтрүүлбэл Төрийн албаны хуулиар хариуцлага хүлээх механизм сууснаар хууль дээдлэх зарчим, хөрөнгө оруулалтын орчин сайжирна.

3.2. Сөрөг үр дагавар, тэдгээрийг шийдвэрлэх талаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний санал

Хуулийн төсөл хэрэгжих явцад зарим сөрөг үр дагавар, хүндрэлүүд үүсэж болзошгүй бөгөөд тэдгээрийг дараах арга хэмжээний хүрээнд шийдвэрлэнэ. Тухайлбал:

1. Хайгуул, олборлолтын ажил эрчимжих хэрээр бэлчээр, байгаль орчинд нөлөөлөхөөс эмээсэн иргэдийн эсэргүүцэл үүсэж болзошгүй. Үүнийг шийдвэрлэхийн тулд “Хамтын ажиллагааны гурвалсан гэрээ”-гээр орон нутагт олгох дэмжлэгийг хууль, эсхүл гэрээнд заасан хувиар сум, дүүргийн төсөвт шилжүүлнэ. Засаг дарга хөрөнгийг зориулалтын бусаар зарцуулахыг хориглож, тайлагнадаг харилцан хяналтын механизмтай болгоно.

2. Гэрээлэгч хайгуулын үе шатанд татан буулгалтын барьцаа хөрөнгийг байршуулах үүргээс чөлөөлөгдөж, татан буулгалтын барьцаанд зарцуулагдах хөрөнгийг хайгуул, судалгааны ажилд зарцуулах боломж бүрдэнэ. Гэрээлэгч байгаль орчныг нөхөн сэргээх үүргээ бүрэн гүйцэд биелүүлэх, ашиглалтын барилга байгууламжийг татан буулгах баталгаа болгон **тухайн жилийн бүтээн байгуулалтын хөрөнгө оруулалтын зардлын 3%-**тай тэнцэх хөрөнгийг арилжааны банкны хадгаламжийн дансанд урьдчилан байршуулж, татан буулгалтын ажилд гурвалсан хяналтын дор зарцуулна.

3. Газрын тосны төрийн өмчит компанид талбайг давуу эрхээр олгох нь стратегийн салбарт үндэсний аюулгүй байдлыг хангах зорилготой бөгөөд уг компани нь Компанийн тухай хуулийн дагуу арилжааны бие даасан зарчмаар ажиллана. Газрын тосны төрийн өмчит компанийг зөвхөн хувийн хэвшилтэй хамтрахаар хатуу тулгахгүй бөгөөд бие даан болон бусад эх үүсвэрээр ажиллах нээлттэй боломжийг олгож эрсдэлийг хаана.

Дөрөв. Хуулийн төсөл нь бусад хуультай уялдсан байдал, уг хуулийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдон цаашид шинээр боловсруулах буюу нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, хүчингүй болсонд тооцох тухай хуулийн талаарх санал;

4.1. Хуулийн төсөл бусад хуультай уялдсан байдал

Газрын тосны тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн суурь зарчим, үзэл баримтлалд бүрэн нийцсэн бөгөөд салбарын болон суурь хууль тогтоомжуудтай дараах байдлаар уялдана. Үүнд:

1. Үндсэн хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсэгт заасан стратегийн ач холбогдол бүхий байгалийн баялгийн үр өгөөжийг Үндэсний баялгийн санд төвлөрүүлж тэгш, шударга хүртээх зарчимд нийцүүлнэ.

2. Газрын тос, уламжлалт бус газрын тосны үйл ажиллагаанаас төрд ногдох ашигт тос, нөөц ашигласны төлбөр, гэрээний урамшууллын орлогыг Үндэсний баялгийн сангийн Ирээдүйн өв сан, Хуримтлалын сан, Хөгжлийн сангуудад уялдуулан төвлөрүүлнэ.

3. Зөвшөөрлийн тухай хуультай уялдуулан тусгай зөвшөөрлийг цахимаар олгох, сунгах, шат дамжлагыг цөөлөх, хөрөнгө оруулалтыг дэмжих зарчмыг баримтална.

4. Төсвийн тухай хуультай уялдуулан тусгай зөвшөөрлийн төлбөрийг тухайн гэрээт талбай орших сум, дүүргийн төсөвт шууд хуваарилах зохицуулалтыг хангана.

4.2. Хуулийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдон цаашид нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийн талаарх санал

Газрын тосны тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ийн төслийг Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ болон холбогдох бусад хууль тогтоомжид нийцүүлэн боловсруулна.

Хуулийн төсөлтэй холбогдуулан Ашигт малтмалын тухай, Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай, Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай, Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай, Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай, Газрын тухай, Газрын төлбөрийн тухай, Зөвшөөрлийн тухай, Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын тухай, Татварын ерөнхий хууль, Төсвийн тухай, Үл хөдлөх эд хөрөнгийн албан татварын тухай, Зөрчлийн тухай, Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай, Улсын тэмдэгтийн хураамжийн тухай, Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай, Төрийн аудитын тухай, Үндэсний баялгийн сангийн тухай, Усны тухай, Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийг дэмжих тухай, Газрын тосны бүтээгдэхүүний тухай, Эрчим хүчний тухай, Барилгын тухай, Хөрөнгө оруулалтын тухай, Эрүүгийн хууль зэрэг хуульд тус тус нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулна.

Мөн Шинэчилсэн найруулга батлагдахаас өмнө байгуулагдсан, хүчин төгөлдөр үйлчилж буй Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээнүүд болон тусгай зөвшөөрлүүдийн хууль ёсны хүчин төгөлдөр байдлыг хадгалах, шинээр нэвтрүүлж буй гэрээний төрлүүд рүү сайн дурын үндсэн дээр шилжих хугацаа, нөхцөл, журмыг зохицуулсан “Газрын тосны тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай” бие даасан хуулийн төслийг хамт боловсруулж, өргөн мэдүүлнэ.

Түүнчлэн Газрын тосны тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл батлагдан хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн 2014 оны 07 дугаар сарын 01-ний өдөр батлагдсан Газрын тосны тухай хууль (Шинэчилсэн найруулга)-ийг хүчингүй болсонд тооцох тухай болон Газрын тосны тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/ батлагдсантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл боловсруулна.